

Q. F. F. Q. S.

DISPUTATIO HEXILOGICA
SPECIALIS

DE

HABITIBUS INTELLE-
CTUALIBUS

QUAM

JUVANTE OMNIUM BONORUM
HABITUUM LARGITORE

in ædibus

M. BALTH: Stangen/
S. S. S. ConR.

Hospitis ac Præsidis

defendet

CHRISTIANUS GODOFREDUS HERMANNUS,
Served: Anhalt:

ad d. XIII. Decembris

ANNI

Pro ViribVs qVo DispVtat
HabItVs aMans hos & CoLens.

SERVESTÆ,
Anno M DC LXXIX.

DISPUTATIO THEOLOGICA
SPECIALIS

HABITIBUS THEOLOGICIS
CIVILIBUS

JUVANTE CAROLO BOHNERIO
HABITIBUS THEOLOGICIS

M. BALTHERI
S. S. THEOLOGICIS

Hofmeister

CHRISTIANUS GOTTFRIEDUS
S. S. THEOLOGICIS

ad M. B. B.

THEOLOGICIS
S. S. THEOLOGICIS

ANNO M. DC. LXXII

PROLOGUS.

Am authores in disciplinis tradendis servare consueverunt methodum, quam dicunt compositionis, quæque ab universalioribus ad particularia seu minus universalia, & à simplicioribus, ad ea, quæ composita magis sunt progreditur. Naturam ducem illi à facilioribus ad difficiliora procedentem procul dubio sequuntur: Faciliora autem ea censentur, quæ quoad nos sunt notiora, & ea sunt notiora, quæ magis sunt confusa. Cognoscere enim aliquid confusè, medium est inter puram potentiam, quæ scil. nondum cognoscere incipit, & inter actum perfectum, quando nimirum exactè & distinctè rem percipit. Sed intellectus noster in suâ intellectione de purâ potentiâ ad actum procedit perfectum, adeoque prius pervenit ad cognitionem confusam, quam distinctam, ac proindè prius universalia quam particularia cognoscit. Atque hæc vera sunt, si respectu intelligentis intelligantur, secus verò si res intellectæ secundum se sumantur; quum particularia sic potius sint notiora & universalia minus nota. Ne ergò extrema jungamus i. e. ne à pura potentiâ ad cognitionem habitus distinctam procedamus, sed per medium ab uno ad alterum extremum transeamus; idè prius determinandum, quid sit habitus, & quid intellectus, quam quid sit habitus intellectus, ut quod per se ipsum innotescit.

THEOR. I.

Præcognitionem cognitionis, & rei præcognitio nominis præcognitionem supponit: Proindè antequam de habitu differamus,

mus,

mus, pauca quadam de ratione nominis sunt præmittenda; ignorato enim signo, ignoratur & res per id significata, licet aliundè innotescere possit; & (:quæ contrariorum est sequela:). habita nominis notitia, melius clarius atque perfectius res ipsa cognoscitur. Et hæc quoque est ratio, ob quam nos etymologiam habitus tradamus, ipsius paronyma assignemus, synonymiam adferamus, & tandem ejusdem homonymiam tollamus ad illud πολυθρύλλητον respicientes, quod nimirum,

Erroris genitrix est æquivocatio semper. Si ergo nomen habitus ex origine suâ declarare & genuinam ipsius interpretationem dare velimus, dicemus, id esse verbale ab habeo deductum, quod vel lippis, ut ajunt, & tonsoribus notum est. Quæ de se format paronyma seu denominativa, sunt habitus adjectivè habilis & habere, cujus postremi πολυσημία isto vulgari exprimitur disticho:

Affectum, quantum, vestitum, dic velut aurum:

Membrum contentum possessio vir mulierem.

Notitiam æquè facilem habet hujus vocis synonymia, dum pro nomine habitus vocè ἔχειν apud Authores positam reperimus, pro quâ tamen verbum ἔχειν apud Philosophum sæpius legimus.

Difficiliorem verò intelligentiam ejusdem habet homonymia, ut quæ suo significationis ambitu plura complectitur, & modò adjectivè modo substantivè sumitur, & utrobique suam æquivocationem patitur. Quando nomen habitus est adjectivum, accipitur vel generatim, & idem significat, quod possessus, vel contentus; Sic nummus dicitur habitus, domus habita &c: Vel speciatim, & idem notat, quod pinguis & corpulentus, in quâ significatione intelligatur Terentianum illud: Si qua est habitior paullò. Invenitur & superlativus Habitissimus, cui respondet substantivum Habitudo seu robur, undè dicitur habitudo athletica, quia athletæ & luctatores validis lacertis & firma

firma valetudine sine oportet, unde communis Magister: 246

ἰσχυρῶς.

Quando nomen habitus est substantivum, sumitur latissime, ut opponitur privationi, & ut significat omne id, quod quocunque modo subjectum facit habile, seu quod subjecto inest, aut inesse potest, illique in significando respondetabilitas. Deinde sumitur latè, pro omni illà qualitate, qua quis habilis, aptus seu idoneus est ad tales operationes, quas per solam naturam edere facilè & constanter elicere nequit, & in hoc sensu sumitur, quando est species qualitatis & dividitur in habitum perfectum & imperfectum.

Tertiò strictè pro vestitu, habitudine seu relatione corporis ambiente ipsum, & in hac significatione ultimum constituit prædicamentum. Quarta denique & ultima acceptio nostræ est considerationis, qua qualitatem excellenter & perfectè in subjecto radicatum significat, adeoque dispositioni contraddistinguitur, & in hac suppositione de habitu deinceps verba faciemus.

THEOR. I.

Energiam seu emphasin nominis excipit impressio rei, cujus initium est existentia, necessitas seu possibilitas, quicquid enim non est possibile, id nullam habet entitatem, quod verò nullam habet entitatem, nullam quoque veritatem obtinet; nam non Entis nulla sunt accidentia: Denique quod nullam habet veritatem, cognosci non potest, ac proinde à disciplinis merito jure excluditur. Verum in astruenda habitus existentia nos, parum solliciti erimus; quia solem sacculis juvare videremur, si in re clarissimâ & omnibus manifesta tam anxie laboraremus: Unicum hoc argumentum habitus existentiam astruat, & aliter sentientium errorem destruat:

Quicquid habet effecta realia, illud realiter existit; cum

non

non

non Ens non possit habere realia effecta, aliàs effectus in perfectione suam excederet causam;

Sed habitus habet effecta realia, instrue enim Petrum Physica, Metaphysica, Logica &c: profectò delectabiliter, facilius, promptius, meliusque Philosophabitur, quam sine illis: Ergò habitus realiter ac verè existit.

THEOR. III.

Esse existentiae & esse essentiae arctissimo inter se vinculo ununtur, ut nullam fermè aliam ob causam Grammatici esse vocaverint substantivum, nisi quia esse essentiae primum est, quod in unoquoq; ente reperitur, quodque reliquis omnibus substat prædicatis, sublata enim rei essentia, tolluntur proprietates cum accidentibus, eâ autem positâ, & hæc ponuntur: Convenienti ergo ordine ab existentia ad habitus progredimur conceptum quidditativum, qui licet diversis nominibus exprimatur à diversis, tamen in re parum inter se discordant. Si igitur vestigiis communis Magistri insistere velimus, utpote cujus definitiones ac divisiones hucusque recepimus, definiemus habitum, quod sit dispositio perfecti ad optimum, seu, ut aliis verbis idem dicamus, habitus est qualitas subjecti integri & omnibus suis partibus ac facultatibus instructi ad optimum sui statum, qui in perfectissima ejus operatione consistit. Ratione generaliori habitus definitionem trademus quæ habitibus bonis æque ac malis poterit accommodari, si dixerimus, eum esse dispositionem subjecti, quæ quidem non dat ei primam facultatem operandi; Sed confert facultatem facilius ac magis determinatè operandi, quæ manet in subjecto, ipso etiam non operante. Mirum heic nemini videri debet, quod habitum definiamus per dispositionem, licet supra dictum sit, eum contradistingvi dispositioni; cum dispositionem hoc loco in significatione accipiamus laxiori.

xiori, quatenus synonymum est habitus. De habitu vero & dispositione strictè acceptis huic loco congruè quæri solet, utrum differant specie, an verò (ut perfectam & imperfectam intra eandem speciem) sicuti potentia & impotentia? Pro dubii hujus solutione Authores oppositas omninò sequuntur sententias; Potest tamen media teneri via, scilicet quod differant essentialiter & specificè, si difficile aut facile mobile conveniat illis ex natura sua vel per se; Ut perfectum vero & imperfectum intra eandem speciem, si facile aut difficile mobile conveniat illis ex aliquo accidenti, & hæc responsio nititur quæ potissimum ratione, quod habitus per causam difficulter mobilem; dispositio verò per causam facile mobilem producat, licet per accidens sæpè contrarium accidat, ut consideranti patet.

THEOR. IV.

Ut melius cognoscatur totum, cognoscendæ quoque sunt partes, ex quibus totum componitur. Licet verò habitus tanquam simplex quædam qualitas partes propriè dictas non habeat, tamen præter partes potentiales & integrantes impropriè sic dictas, etiam partes subjectivas habet, nomine quarum intelligimus species habitui subjectas: Ea enim est natura specierum, ut illis cognitis facilius natura generica percipiatur. Præprimis ergo habitus *διχοτόμως* dividitur in habitum corporis v.g. habitum dimicandi, spæhra ludendi &c: & habitum mentis, qui iterum in acquisitum & infusum subdividitur: Hunc Theologis considerandum relinquimus, illum in moralem & intellectualem dividimus. Aliis divisionibus in presentiarum omissis, eam duntaxat examinamus, qua habitus intellectualis in V. species distribuitur, præmissa ergò habitus intellectualis definitione, quæ ex jam dictis sua sponte fluit, rectè eundem cum Philosopho in quinque secamus partes, nimirum habitum

primorum principiorum, sapientiam, scientiam, prudentiam
& artem, & huc quoque reducuntur solertia fides & Opinio.

THEOR: V.

Supposito, assignitam habitus intellectualis divisionem
esse sufficientem & adequatam proposito nostro, conformiter
determinandum quoque est, quæ uniuscujusque speciei sit na-
tura, quæ causæ aut qui effectus. Dum autem essentiam ha-
bitus primorum principiorum investigamus, ignorare non o-
portet, quod modo, & modo intellectus nomine appellari con-
sueverit. De hoc dicimus, quod sit verus habitus potentia in-
tellectiva superadditus & ab illa distinctus, versans tam circa
principia universalissima, quæ à Philosopho dignitates vocan-
tur, quam circa principia particularia scientiarum, quæ positio-
nes appellantur, & iste licet sit unicus specie infima, sufficit
tamen pro omnibus principiis speculativis, sive universalibus
sive particularibus, nec sunt multiplicandi habitus principio-
rum juxta numerum scientiarum, quæ ex illis deducuntur.
Eum paucis sic rectè definiemus, quod sit habitus circa propo-
sitiones universales, necessarias, immediatas & speculativas.

THEOR: VI.

Circa causam seu modum, quo principiorum habitus in
nobis gignitur disidere à Platonis Peripateticos videmus: Il-
li arbitrabantur ab ipso ortu habitus nobis esse insitos, quibus
principia & conclusiones cognosceremus: Eos tamen nos late-
re, neque à nobis posse animadverti in esse, nisi studio adhibito.
Hinc affirmarunt omnem nostram scientiam esse meram re-
miniscentiam. Contra, Peripatetici existimabant ab ortu seu
prima nativitate animi in hominis nudum ab omni habitu, se
perindè habere atque tabulam rasam, in qua nihil est depictum,
ac in nobis jam adultis per inventionem aut doctrinam effici
habitus cognoscendi principia & conclusiones frequenti actu-
um

um iteratione, eo pacto, quo & virtutes comparantur. Ut, quid sentiamus, distinctè proponamus, astringimus, habitum hunc primorum principiorum speculabilium non esse omninò acquiratum; Si enim acquireretur, utique per assensus & iudicia intellectus possibilis acquireretur, perque eorundem iterationem augetur, adeoque cresceret facilitas in nobis assentiendi primis principiis, & è contrariò per cessationem & disuetudinem horum actuum diminueretur hæc facilitas, tandemque corrumpitur, cum habitus ex eadem causa augeatur, ex qua generatur, & ex eadem diminuatur, ex qua corrumpitur; Sed experimur habitum hunc neque augeri, nec ulla oblivione aut deceptione corrumpi, quemadmodum in scientiis observare licet: Manet ergo quod non omnino comparetur.

THEOR. VII.

Verum ne in errorem Platoniorum incidamus, ideò nec asserere audeamus illum omnino esse inditum à naturâ, quod enim in nobis fit seu generatur experimento, memoria & cognitione sensitiva, id non est omninò inditum à natura; Sed notitia primorum principiorum fit in nobis experimento, memoria & ipsa cognitione sensitiva; Ergo non est omnino à natura indita. Imo si talis habitus à natura intellectui esset inditus, in illo non esset pura potentialitas in ordine intelligibili, ut quâ jam præviè per hunc habitum actuaretur & determinaretur, quod potentia intellectiva omninò repugnat.

THEOR. VIII.

Propius ad veritatem accedunt illi, nostro quidem iudicio, qui partim à naturâ, partim ab exteriori principio illum provenire sentiunt, ita ut sit naturalis inchoativè tantum, quatenus nimirum ex ipsa natura animæ intellectiva convenit homini, ut explicatis terminis statim cognoscat prima principia; Comple
tively

ctivè verò dicatur acquisitus, quatenus non potest cognoscere ista principia nisi per species acquisitas. Et ut aliis sed clarioribus verbis idem dicamus: Habitus iste vocatur partim naturalis seu inditus à naturâ & partim acquisitus, non ita tamen, ut una pars sit à natura, & alia ab exteriori principio; Sed, quia posita terminorum notitia extrinsecus acquisita mediis sensibus ad præsentiam specierum intelligibilium, virtute intellectûs agentis resultat in intellectu possibili talis habitus, qui dicitur naturalis; Quia fluit per modum naturalis sequelæ posita terminorum notitia. Dicitur acquisitus; quia supponit operationes sensuum, per quas acquiruntur species intelligibiles: Unde non producit per judicia aut actus intellectus possibilis; Sed immediatè per intellectum agentem in intellectu possibili, statim ac per sensus acquiruntur species intelligibiles, & ponitur notitia terminorum. Est ergo intellectus agens immediata & proxima habitus primorum principiorum causa.

THEOR. IX.

Atque cum hæc explicatione congruunt omnia, quæ de habitu primorum principiorum gravissimi docuere Philosophi. Imprimis enim non tollitur in intellectu nostro pura potentialitas, ut qui ab intellectu agente actuatur. Deinde nec illud naturæ tribuitur, quod tantum ad faciliter operandum est necessarium, cum hæc facilitas ab externo proveniat principio. Hac tandem ratione ponitur in intellectu per modum naturæ principium sufficienter firmum & immobile, quod fit seminarium totius cognitionis sequentis.

THEOR. X.

Cognitionem verò indè primariò sequentem judicamus sapientiam & scientiam, quæ non differunt sicut duæ species oppositæ, cum habeant eandem essentiam, eandemque definitionem

tionem, utraq; enim definitur, quod sit habitus per demotionem
acquisitus. Differunt tamē ut perfectum ab imperfecto, ita ut sapi-
entia sit caput omniū scientiarum, regulans omnes alias, scientia
verò nomen aliis inferioribus relinquatur. Ideoque sapientia est
scientia procedens per causam altissimam, scientia verò ut con-
distincta à sapientiā procedit per causas inferiores. Utrique ma-
gna tribuitur laus, dignitas atque perfectio, palmam tamen præ-
ripit habitus primorum principiorum, quod vel indē liquet,
quod habeat nobilius objectum, nobilioremque in id tendendi
modum; nobilius quidem objectum, quia principia, quæ con-
siderantur ab habitu primorum principiorum sunt nobiliora
conclusionibus, quæ à sapientia respiciuntur; Nobiliorem ve-
rò modum tendendi, cum habitus primorum principiorum in
suum tendat objectum per simplicem intuitum, Sapientia ve-
rò per discursum seu iudicium mediatum, qui modus tendendi
longè imperfectior est. Idem quoque, ut jam dictum est, sen-
tiendum de scientia, cujus naturam, causas & effecta alibi exami-
nabimus.

THEOR. XI.

Inter habitus intellectuales quoque numerantur solertia,
fides & Opinio. Solertiam definit Philosophus, quod sit con-
jectatio mediū in tempore admodum brevi, vel ut Colonienses
transferunt, est perspicacitas quædam, per quam cujusque rei
medium & causa nobis statim occurrit, i. e. solertia est habitus
quidam mediū syllogistici facile ac citò inveniendi dexterita-
tem afferens: Eos enim, qui longa temporis mora ad me-
diū inveniendum opus habent, solertes non appellamus. So-
lertiam exemplum ponens Aristoteles veluti (inquit) si quispi-
am hoc viso Lunam eam partem, quæ est versus solem, lucidam
semper habere, propterea id ipsum effici, quod lumen ex sole
susce-

B

susce-

suscepit luna. Distincta est à solertia scientia; Hæc enim est cognitio certa & infallibilis, illa verò incerta & conjecturalis, estque pars Eustochiæ, ob quam causam etiam diversis habitibus intellectualibus, tam speculativis, quam practicis deservire potest, cum plurimi habitus indigeant mediis, quibus demonstrantur.

THEOR. XII.

Fidem definimus per habitum, quo assentimur determinatæ alicui propositioni propter auctoritatem sive testimonium dicentis, quod cum sit divinum & humanum, fides quoque una est supernaturalis, alia naturalis; Illius natura in scholis Theologicis fusè declaratur: Hujus verò consideratio huc spectat, ad hanc verò non requiritur discursus; Sed sicut una simplici visione videtur color ratione luminis & ipsum lumen: Sic eodem actu judicii assentitur intellectus alicui propositioni propter auctoritatem dicentis, tanquam propter rationem formalem; absque eo quod sit necessarium aliud præcedens iudicium circa ipsam, ex quo moveatur ad talem assensum.

THEOR. XIII.

Ut propter evidentiam prædicti habitus cum fide; Sic propter certitudinem cum habitu Opinionis pugnant oppositionemque mutuam dicunt, Proinde cum oppositorum Eadem sit disciplina, necessariò ad meliorem jam dictorum habituum cognitionem de opinione quoque agendum erat, quam bene perspectam habebimus, si formidinem, quam annexam habet, antè consideremus. Formido ergo hæc opinionem consequens ex duplici potest provenire capite: Primò quidem quando pronunciata ex naturâ suâ & ab intrinseco sunt contingentia, & in tali casu implicat, quod cognoscantur per habitum scientificum, licet de istorum veritate non dubitemus; Cujus causa est manifesta, cum formido ab intrinseco conveniens

ens

ens opinioni, & necessariò illam consequens (: quæ propterea vocatur radicalis:) non sumatur ex parte cognoscentis, sed ex parte objecti contingentis & fortuiti, quod potest aliter se habere ac est, & per consequens aliter esse, ac cognoscitur: Necessariò ergò cognoscitur cum formidine intrinseca & radicali alterius partis. Deindè quoque eadem provenire inde potest, quando propositiones, etiam necessariae, sumuntur ab opinante, ac si essent contingentes; quia nimirum connexionem prædicti cum subjecto non habet perspectam, quo posito, formido non tenet se ex parte objecti secundum se, sed ex parte illius, qui tale objectum cognoscit, & hæc frequentius vocatur formido, quam illa alia, & consistit potissimum in metu quodam, si fortè altera pars sit vera, & ex hoc capite bene potest accidere, ut per idem medium alter acquirat scientiam, alter verò opinionem; quia videlicet hic propositionem ante positam cognoscit ut contingentem, iste verò ut necessariam.

THEOR. XIV.

Quamvis ergò ex iis, quæ modò dicta sunt, opinionis existentia non obscurè colligatur, ea tamen facilè hæc ratione astrui poterit: Si enim præter propositiones necessariae dantur quoque propositiones contingentes, necessariò quoque dabitur habitus opinionis; cum propositionis necessariae & contingentes per eundem habitum cognosci non possint; Sed præter propositiones necessariae dantur quoque probabiles & contingentes, ex quibus quoque probabiles deducuntur conclusiones, ut sensus & ratio in multis probant: Ergò dabitur habitus opinionis.

THEOR. XV.

Hunc tamen habitum opinionis non unum dicimus, sed alium constituimus, qui versatur circa propositiones contingentes immediatas, quique correspondet habitui primorum

principiorum, adeoque non multiplicatur, alium verò, quì pro subjecto habet propositiones contingentes mediatas seu conclusiones, & hic corespondet scientiæ, & multiplicatur, si multiplicentur objecta formalia: Quemadmodum idem contingere videmus in scientiis, quæ suam multiplicationem inde quoque desumunt. Quod verò alia sit opinio, quæ versatur circa propositiones mediatas, alia quæ attingit propositiones immediatas contingentes, id à pari concludimus; quia videmus idem in propositionibus necessariis immediatis & mediatis, quæ propter diversam formalitatem constituunt diversos habitus, nimirum habitum principiorum & habitum scientificum.

THEOR. XVI.

Quemadmodum verò habitum opinativum non confundimus cum scientiâ, multò minus cum habitu primorum principiorum; ita quoque illum distinguimus à dubio & suspitione: Dubium enim in neutram inclinat partem, sed manet anceps; suspiciens verò licet magis inclinet in unam quam in aliam partem, non tamen illi parti assentitur determinatè, ut qui tantum levibus impellitur indiciis: Opinans verò fortiora habet indicia, quæ efficiunt ut alteri parti determinatè adhareat, quamvis non sine formidine alterius partis, consequenter propter hanc objectorum diversitatem isti quoque habitus diversificantur.

THEOR. XVII.

Quia scientia & Opinio magnam dicunt oppositionem atque contrarietatem, videtur esse collectu facilè, quod habitus scientiæ & opinionis circa idem objectum non possint esse in eodem subjecto, præsertim si alias oppositionis leges perpendamus. Nihilominus tamen ea controversia à multis hodiè agitur & non desunt, qui id fieri posse dicant, neq; illi destituuntur rationibus, quibus id probare nituntur, maximè quia tam actus, quàm habitus scientiæ & opinionis variis modis inter se possunt

possunt comparari. Quæ nostra ea de re sit opinio, dicemus
in ipso disputationis actu.

EPILOGUS.

Concludimus communi axiomate, quod nimirum con-
trariorum contraria sint consequentia: Et, quot modis dicitur
unum oppositorum, tot modis & reliquum. Postquam ergo
varios assignavimus habitus intellectus, qui ipsum in sua ope-
ratione & contemplatione perficiunt; ideò quoque erroneos
describere nunc possemus; constat enim quod alius sit error,
qui habitui principiorum adversatur, alius qui scientiæ, alius er-
ror Physicus, alius Grammaticus &c: Verum quia de contrariis
contrarium est iudicium, & insuper errorum infinitus ferme
est numerus, ideò cum jam habitus bonos ex parte simus pro-
secuti, erroneos hosce dictis & factis vitamus.

COROLLARIA ANIMASTICA.

I.

Definitio animæ, quæ definitur, quod sit actus primus, corpo-
ris Physici, organici potentia vitam habentis, bona est, si be-
nè intelligatur, convenitq; omnibus animabus etiam rationali,
qua tali.

2.

Anima ut sic rectè dividitur in vegetativam, sensitivam &
rotationalem; vegetativa in sensitiva & utraque in rationali con-
tinetur. Quatuor assignantur modi vivendi, vegetativus, sen-
sitivus, loco motivus & rationalis. Animæ rationales & per-
fectorum animalium indivisibiles sunt, secus imperfectorum &
plantarum.

3.

Sanguis in animantibus duplex est, naturalis & nutrimentalis,
quorum prior sicut & dentes, capilli, ungues anima totius in-
for-

A3

formantur; non verò nutrimentalis lac & semen. Non dan-
tur in vivente formæ partiales, undè in iis partium heterogenei-
tas accidentibus solum diversis adscribitur. Potentiæ vitales
animæ specificantur ab actibus & objectis formaliter sumptis:
Undè benè colligimus quinque esse earum genera, vegetativum
scilicet, sensitivum, locomotivum, intellectivum & appeti-
tivum, quarum organicæ in toto composito, non organicæ in
sola anima subjectantur.

4.

Generatio è tribus animæ vegetativæ operationibus ei-
dem connaturalior est, respondent singulis diversæ realiter po-
tentia, licet una earum materia circa quam sit alimentum.
Potentia nutritiva alia est à temperamento primarum qualitatum
& calore naturali. Sensibile externum optimè dividitur in propri-
um, commune & per accidens, commune non imprimi speci-
em entitativè, sed modaliter solum distinctam à specie sensibilis
proprii.

5.

Sensibile supra sensum immediatè positum impedit sen-
sationem, imò si vehementius sit, lædit sensum; qui non fallitur
circa sensibile proprium, benè tamen circa commune & magis
circa per accidens. Potentiæ sensitivæ (si sanè intelligas) non me-
rè passivæ sunt: Unde sensus agens frustra fingitur. Quinque sunt
sensus externi, nullatenus supra sensationes suas reflexivi:

6.

Lux est qualitas Physica distincta realiter à vero colore: Benè
definitur, quod sit extremitas perspicui in corpore terminato.
Color optimè definitur esse motivus diaphani secundum actum.
Sonus est qualitas sensibilis resultans ex forti percussione corpo-
rum sonorum, & mediæ resiliencia. Odor est qualitas secunda
ex certo temperamento primarum, in quò siccum comprehen-
dit humidum causata. Sapor est passio facta à sicco terrestri in
humido, gustus alterativa secundum potentiam in actum.

PARADOXA PHILOSOPHICA

^{1.}
Videtur quod in homine una tantum collocanda sit passio.

^{2.}
Videtur quoque quod idem equus non possit ingredi aquam
& iterum egredi.

^{3.}
Logicus una manu comprehendit omnia,
~~οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ~~
Philosophicæ cujusdam sententiæ, quæ extat apud Epict:
cap. 69. paraphrasis poetica politiss. Dn. Auth. sedulo
philosophanti accommodata.

A. P.

Τὰ μὲν πρόβατα ἢ χόρτον φέρουσι τοῖς ποιμέσιν ἐπιδεικνύει πόσον ἔφα-
γεν. Ἀλλὰ τὴν νόμην ἔσω πεψάντα, ἔριον ἔξω φέρει καὶ γάλα. Καὶ
οὐ τοῖσιν μὴ τὰ θεωρήματα τοῖς ἰδιώταις ἐπιδεικνύει, ἀλλ' αὐτῶν πε-
φθέντων, τὰ ἔργα.

UT caper insignis non jactat gramina multa,
Ut nec Pastori pabula monstrat ovis;
Verum quid valeant illi, quo munere certent;
Hoc tibi lac monstrat, lana, caroque satis:
Sic præcepta dedit non tantum suavia nobis
Sedulus Hermannus Vir gregis ipse caper;
Querimus hic factum non dictum, facta probamus,
Dicta probent alii, Te tua facta canent.
Cujus enim lanæ, cuius sis ipse coloris?
Id monstrant habitus, vita modesta probat;
Transfigis hanc rectè tutans pro viribus illos:
Ergo doctrinam quis neget esse bonam?
Ipsè ferat multam lanam, mutesque ferendo
In similes habitus, hujus & esto memor;

VEille bien sur toy-mesme, & sur tes appetits,
Excite; chauffe-toy toy mesme, & t'avertis,

Quoy

Quoy qu'il en soit autrui, jamais ne te negliges;
Gêne-toy, force-toy, change de mieux en mieux;
Plus se fait violence un cœur qui se corrige,
Plus son progrès va haut dans la route des cieus.

¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶ ¶

Ignea mens, luteo quantumvis carcere septa
Corporis humani triste sequatur onus;
Attamen immenso spatiatur pervaga mundo,
Nec modus augustis nisibus esse potest.
Illa volat, propriisque fere jam libera vinculis
Magnanimo luteas pectore spernit opes.
Nunc super astra suos transfert altissima cursus,
Et fastiditam penè relinquit humum:
Hic, quas mobilium variabilis ordo globorum,
Lunaque mutato pinxit in axè vias,
Perspicit, ac superòs plantis audacibus ignes
Calcat, & æternos jam propè tangit agros.
Nunc subit arcanae Secreta recondita terra,
Et videt, occulto quæ tegat illa sinu.
Nunc nimbis suspensa cavis super æquora fertur,
Et tumidi fluctus despicit ipsa maris.
Hæc sacra libertas ignis conatibus æqua,
Magnanimos dulci tangit amore viros,
Hæc, Hermanne, tui fecit præludia cûrsus,
Dum Sophiæ tumidas hæc penetravit aquas.
Sunt ea virtutis mandata, facessito livor,
Quos amat, illa docet, quos docet, illa colit,
Te virtus, Hermanne colit, tibiserta reponit
Laurea, victrices implicitura comas.

P.

FRIDERICUS NATO.

90 A 6406

ULB Halle 3
002 916 622

56

Retro V

VDMA

F. F. Q. S.
HEXIOLOGICA
CIALIS
DE
S INTELLE-
ALIBUS

QUAM
NIUM BONORUM
M LARGITORE
n ædibus

TH: Stangen/
S. S. ConR.

tis ac Præsidis
defendet

DOFREDUS HERMANNUS,
vest: Anhalt:

XIII. Decembris

ANNI

Vs qVo DispVtat
aMans hos & CoLens.

RVESTÆ,
M DC LXXIX.